

**CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE**

Rok LIV

Zeszyt 1-2

ROCZNIK TEOLOGICZNY

ISSN 0239-2550

WARSZAWA 2012

REDAGUJE KOLEGIUM

JANUSZ T. MACIUSZKO – redaktor naczelny
Ks. MARIAN BENDZA – z-ca redaktora naczelnego
BOGUSŁAW WIDŁA – sekretarz redakcji
TADEUSZ J. ZIELIŃSKI
JERZY OSTAPCZUK – redaktor naukowy

RECENZENCI

ELŻBIETA ADAMIAK
GRASILDA BLAŽIENĚ
JERZY GOŁOS
KS. LEONARD GÓRKA
S. EWA JÓZEFA JEZIERSKA
ZBIGNIEW KAŻMIERCZAK
MARZANNA KUCZYŃSKA
KRZYSZTOF LEŚNIEWSKI
JAROSŁAW ŁAWSKI
ALEKSANDER NAUMOW
ZBIGNIEW PASEK
MAŁGORZATA SMORAĞ-RÓŻYCKA
SERGIUSZ TEMCZIN
PIOTR WILCZEK

Wydano nakładem Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej
ul. Miodowa 21c, 00-246 Warszawa tel. +4822 635-68-55

Nakład: 200 egz., objętość ark. wyd.: 14,3

Druk: Fabryka Druku Sp. z o.o.

03-310 Warszawa, ul. Staniewicka 18

SPIS TREŚCI

ROZPRAWY

Jakub Ślawik, <i>O rolach kobiet w Starym Testamencie (Biblii Hebrajskiej)</i>	9
Jerzy Ostapczuk, <i>Perykopy liturgiczne okresu po święcie Pięćdziesiątnicy w dwu serbskich apostołach-ewangeliarzach krótkich (Sv-17 i KM-512)</i>	31
Iwona Baraniec, <i>Winsome Munro – życie i działalność naukowa. Kobiety w roli uczniów Chrystusa na kartach Nowego Testamentu</i>	69
Łukasz P. Skurczyński, <i>Między Jezusem historii a Chrystusem wiary: Johna Shelby'ego Sponga demitologizacja fundamentalistycznych tez chrystologicznych</i>	83
Jarosław Charkiewicz, <i>Miejsce świętych w liturgii Kościoła prawosławnego</i> ...	113
Sergiusz Temczin, <i>Jan Damasceński jako prawdopodobny autor starobułgarskiej służby ku czci konstantynopolitańskiego patriarchy Germana I</i>	153
Maryna Czysłiakowa, <i>Kult Paraskiewy Tyrnowskiej w Królestwie Polskim i Wielkim Księstwie Litewskim: żywoty obszernie w języku ruskim</i>	167
Włodzimierz Wołosiuk, <i>Kijowska kultura muzyczna XVII/XVIII wieku i jej wpływ na formowanie się śpiewu cerkiewnego w Rosji</i>	185
Olga Cyrek, <i>Hezychastyczna koncepcja przeobstwienia (theosis) w ujęciu Grzegorza Palamasa (1296-1359) i jej wpływ na paletę barwną ruskich ikon XIV i XV wieku</i>	197

WSPOMNIENIA I RELACJE

ks. Edward Czajko, <i>Zielonoświętkowcy w Nowogródzkiem w latach 1919-1945</i> ...	229

RECENZJE

Heinz-Josef FABRY, Ulrich DAHMEN (Hrsg.), <i>Theologisches Wörterbuch zu den Qumrantexten</i> , Band 1 (<i>aleph – chet</i>) [Gebundene Ausgabe] (Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 2011). Pp. xxiv + 1096 [556]. (ks. Mirosław Jasiński) ...	245
Andrzej P. Kluczyński, <i>Książę Pokoju (Iz 9,5). Obraz monarchii izraelskiej w księgach prorockich Starego Testamentu</i> , wydawnictwo ChAT, Warszawa 2012, ss. 475 (Jakub Ślawik).....	249
<i>Teologia Starego Testamentu (Bibliotheca Biblica)</i> , red. M. Rosik, t. I-IV, TUM, Wrocław 2011 – Tom I: Teologia Pięcioksięgu; Tom II: Księgi historyczne; Tom III: Księgi mądrościowe; Tom IV: Księgi prorockie (Jakub Ślawik)	257

<i>Sławomir Cebula, Prawa i wolności religijne we współczesnej Polsce. Ustawodawstwo a realia społeczno-kulturowe, Zakład Wydawniczy „Nomos”, (Tadeusz J. Zieliński Kraków 2012, ss. 216. (Tadeusz J. Zieliński)</i>	283
<i>Piotr Kroczek, The Art of Legislation. The Principles of Lawgiving in the Church, Unum Publishing House, Kraków 2011, ss. 344. (Tadeusz J. Zieliński)</i>	289

KRONIKA

Inauguracja roku akademickiego 2012/2013 w ChAT.....	295
Konferencja naukowa <i>Eklezjologia konfesyjna wobec współczesnych wyzwań ekumenicznych</i> , Warszawa, 27 listopada 2012 (Jerzy Sojka)	311

ks. Mirosław Jasiński

**Heinz-Josef FABRY, Ulrich DAHMEN (Hrsg.),
*Theologisches Wörterbuch zu den
Qumrantexten. Band 1 (aleph – chet)*
[Gebundene Ausgabe] (Stuttgart: Verlag
W. Kohlhammer, 2011). Pp. xxiv + 1096 [556]. €
248,00. ISBN: 978-3-17-020429-4.**

Od kilku miesięcy wszyscy zainteresowani historiografią i teologią biblijną mają możliwość korzystania z cennej publikacji w postaci „Słownika teologicznego do tekstów qumrańskich” (dalej w skrócie *ThWQ*). Redaktorem naczelnym słownika, opublikowanego nakładem *Wilhelm Kohlhammer Verlag*, jest prof. Heinz-Josef Fabry, pracownik Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu Fryderyka Wilhelma w Bonn oraz prof. Ulrich Dahmen z Instytutu Teologii Katolickiej Uniwersytetu Alberta-Ludwika w Siegen.

Końcowe lata ubiegłego wieku, naznaczone rekonstrukcją, odczytaniem i publikacją wszystkich tekstów z nad Morza Martwego, otworzyły drogę najpierw do opracowania konkordancji do pism wspólnoty z Qumran,¹ a nieco później – konkordancji do qumrańskich tekstów biblijnych.² Zaowocowało to wzmożonymi badaniami dokumentów i lepszym poznaniem życia i tradycji esseńczyków. To z kolei umożliwiło w 2007 r.

¹ M. G. ABEGG Jr., J. E. BOWLEY, E. M. COOK, E. TOV (red.), *Dead Sea Scrolls Concordance. The Non-Biblical Texts from Qumran* (Leiden 2003) I.

² M. G. ABEGG Jr., J. E. BOWLEY, E. M. COOK (red.), *Dead Sea Scrolls Concordance. Biblical text from Qumran and Other Sites* (Leiden 2010) III.

rozpoczęcie prac nad „Słownikiem teologicznym do tekstów qumrańskich”, którego celem jest przedstawienie poglądów teologicznych starożytnej wspólnoty znad Morza Martwego. Na zaprezentowane w pierwszym tomie słownika hasła (jest ich w sumie 254: od *'āb* do *ḥātām*) złożyły się specjalistyczne badania 107 fachowców. Reprezentują oni niemalże wszystkie najważniejsze ośrodki naukowe świata: od Kanady (uniwersytety w Toronto, Hamilton, Langley, Montrealu, Quebec i Wolfville) po Australię (Perth) i od Filipin po Stany Zjednoczone (Atlanta, Austin, Azusa, Cedar Falls, Chapel Hill, Denver, Fayette, Minnesota, New Haven, Notre Dame, Nowy Jork, Oakland, Pasenda, Portland, Princeton, Provo, Saint Paul, San Diego, Steubenville, Tallahassee, Waco i Williamsburg). Z Europy największy wkład w opracowanie haseł mają specjaliści ze środowisk naukowych Niemiec (uniwersytety w Berlinie, Bochum, Bonn, Greiswaldzie, Koblenz-Landau, Marburgu, Monachium, Münster, Rostocku i Tybindze). Do prac włączyli się także naukowcy działający w Wielkiej Brytanii (Birmingham, Manchester, Cambridge i Londyn), Francji (EPHE-Sorbona i Angers) i Holandii (Leiden, Tilburg, Groningen). Nie zabrakło też wkładu specjalistów z uniwersytetów izraelskich (Hajfa, Jerozolim, Tel Aviv) i włoskich (Rzym, Siena, Turyn). Tę imponującą listę zamykają ośrodki naukowe Austrii (Wiedeń, Innsbruck) i Belgii (Leuven) oraz Europy Północnej: Norwegii (Oslo), Danii (Kopenhaga), Finlandii (Helsinki) i Szwecji (Uppsala).

Teksty wspólnoty z Qumran, które powstawały w między pismami Starego i Nowego Testamentu (IV w. przed Chr. – I w. po Chr.) pozostawały zapewne w jakimś związku z literaturą innych grup religijnych okresu międzytestamentalnego i przygotowały grunt pod wczesne chrześcijaństwo i ruchy apokaliptyczne. Określenie dokładnej relacji, jaka istniała pomiędzy reprezentantami tych społeczności, a zwłaszcza ustalenie potencjalnych uwarunkowań i wzajemnych wpływów teologicznych możliwe jest jedynie poprzez szczegółową analizę leksemów stanowiących budulec pism. Na dany leksem składa się bowiem nie tylko znaczenie leksykalne słowa i zespół wszystkich jego funkcji gramatycznych, ale także formy językowe reprezentujące leksem i jego funkcje w tekście. Autorzy poszczególnych opracowań *ThWQ* przedstawiają więc walory semantyczne słów, ukazują ewolucję języka hebrajskiego, wpływy aramejskie, greckie i perskie oraz sukcesywne powiększanie pola semantycznego

poszczególnych wyrazów. Słownik pozwala nie tylko dostrzec różnorodność i złożoność judaizmu przełomu czasów, ale niesie też nieocenioną pomoc w etymologicznym i semantycznym rozumieniu tekstów tworzących Biblię Hebrajską a także tych, które składają się na literaturę deuterokanoniczną. Publikacja poważnie poszerza również naszą wiedzę o wspólnocie z Qumran w zakresie takich ważnych myśli teologicznych jak np. życie wspólnotowe, zmartwychwstanie, mesjanizm, apokaliptyka czy eschatologia.

Struktura poszczególnych artykułów przypomina tę, którą znamy ze „Słownika teologicznego do Starego Testamentu” (*ThWAT*), przygotowanego również pod redakcją prof. H.-J. Fabry’ego.³ Chociaż w odniesieniu do tekstów z Qumran – ze zrozumiałych względów – nie udało się do każdego z haseł zawartych w *ThWQ* zastosować tych samych reguł, co w *ThWAT*, to jednak zainteresowany: (1) znajdzie w słowniku informacje o liczbie, randze, przeznaczeniu i funkcji dokumentów, w których występuje dany termin; (2) zapozna się z historią ważniejszych pism; (3) dowie się ile razy dane słowo występuje w odnalezionych dokumentach i jaka jest jego relacja (zgodność lub odmienność) do analogicznych terminów w Biblii Hebrajskiej; ponadto (4) pozna faktyczne znaczenie świeckie, religijne i teologiczne danego słowa, a także jego synonimy i antonimy; (5) odnajdzie informacje dotyczące stosunku „terminu qumrańskiego” do jego odpowiednika w LXX; (6) a także związki z literaturą apokryficzną i pismami starożytnych historyków; oraz (7) odniesienia do literatury rabinicznej i pism Nowego Testamentu.

Theologisches Wörterbuch zu den Qumrantexten jest cennym owocem ponad sześćdziesięciu lat badań nad tekstami qumrańskimi. Wartość słownika widoczna jest zarówno w rzetelnej analizie tekstów źródłowych, jak i szerokim przeglądzie związanych z poszczególnymi zagadnieniami światowych publikacji naukowych. Każde z haseł zaopatrzone zostało bowiem we właściwą bibliografię związaną z podejmowanymi zagadnieniami. Szkoda, że znajdujemy w słowniku wyłącznie opracowania wyrazów autosemantycznych, czyli samodzielnych. Brak natomiast (przynajmniej w pierwszym jego tomie!) omówienia form

³ G. J. BOTTERWECK, H. RINGGREN, H.-J. FABRY (red.), *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament* (Stuttgart 1970-) I-X.

synsemantycznych, które bardzo często mają decydujące znaczenie we właściwej interpretacji tekstu choć nie zawsze w sposób decydujący rzutują na jego przesłanie teologiczne. Dużą zaletą słownika jest natomiast czytelność prezentacji oraz zestawienie słów kluczowych (niemieckich) pojawiających się w tekście.

Po ogólnych opracowaniach tekstów qumrańskich często powierzchownych i nie zawsze szczęśliwych, słownik, którego kolejny tom (drugi z zapowiadanych trzech) ukaże się pod koniec bieżącego roku (terminy z zakresu *tet – samech*), z pewnością pozwoli nam dokładniej poznać duchowy świat okresu międzytestamentowego, lepiej zrozumieć idee i myśli ksiąg Starego Testamentu, a także nurty teologiczne z początków literatury żydowskiej oraz zagadnienia leżące na pograniczu judaizmu i hellenizmu, jak i te, które tworzyły podwaliny Nowego Testamentu i teologię wczesnego Kościoła. Można się spodziewać, że takie gruntowne i całościowe ujęcie teologii wspólnoty qumrańskiej otworzy nowy etap w studiach nad zagadnieniami związanymi z historią biblijną i Pismem Świętym.

ks. Mirosław Jasinski